

УДК 349.2
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2023.9>

І. В. Дашутін
orcid.org/0000-0003-1611-5868
доктор юридичних наук,
суддя

Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду

ФУНКЦІЇ ЗАКОННОСТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Постановка проблеми. Функції законності у трудових відносинах є важливим соціально-правовим чинником забезпечення правопорядку у сфері праці та в тій сфері, в якій об'єктивуються ці правовідносини (правосуддя, правоохорона та ін.), адже є координатою належного впливу на учасників таких правовідносин та суміжних відносин. Особливо актуальним це питання постає саме в контексті трудових відносин за участю суддів, правопорядок в яких сприяє гідній праці таких працівників [1, с. 254], а також належному виконанню ними службово-трудоових обов'язків у процесуальній та позапроцесуальній площині їх діяльності. Вказане обумовлено тим фактом, що: 1) «професійна діяльність суддів відрізняється високою соціальною значущістю, стресогенністю, значними нервово-психічними та інтелектуальними навантаженнями, підвищеною індивідуальною відповідальністю» та ін. [2, с. 95], а тому потребує ефективного упорядкування (приймаючи до уваги важливість забезпечення належного рівня соціальної безпеки суддів [3, с. 424], а також неприпустимість роботи судді в умовах юридичної невизначеності [3, с. 427]) та дотримання стандартів діяльності суддів у практичній дійсності; 2) законність в трудових відносинах за участю судді сприяє заблансуванню законних інтересів таких працівників та суспільства і держави у сфері правосуддя (як справедливо зазначає провідний юрист-трудоовик М. І. Іншин, «принцип законності унеможливорює ситуації, коли суддею, як працівником, будуть реалізовуватись права таким чином, що буде шкодити інтересам людини, громадянина, суспільства та держави, а також авторитету держави, знижуватиме довіру суспільства до судової влади» [3, с. 426–427]); 3) у суспільстві наявний запит на ефективне та справедливе правосуддя, що може бути досягнуто не шляхом чергової трансформації системи правосуддя України в межах наступної судово-правової реформи, а шляхом вдосконалення правового регулювання службово-трудоової діяльності судді, оптимізації його трудоправового статусу з урахуванням комплексу вимог законності в трудових відносинах, приймаючи до уваги дійсний функціональний потенціал такої законності.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. По сьогоднішній день функції законності у трудових відносинах за участю судді ще не були предметом окремого дослідження, проте, проблематика цього питання вже в тій чи іншій мірі розглядалась в наукових працях багатьох юристів-трудоовиків, серед яких: А. В. Андрушко, В. А. Багрій, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, О. В. Карпушова, І. В. Лагутіна, П. С. Луцук, П. Д. Пилипенко, Є. Ю. Подорожній, Д. І. Сіроха, О. А. Яковлев, О. М. Ярошенко та ін. вітчизняні науковці. Наукові напрацювання становитимуть теоретичну основу для з'ясування сутності функцій законності у трудових відносинах за участю судді.

Отже, метою цієї наукової розвідки є формування актуальної наукової думки про сутність і види функцій законності у трудових відносинах за участю судді. Ця мета досягатиметься шляхом виконання таких завдань: 1) проаналізувати сутнісний зміст функцій права, а також функцій трудоового права; 2) сформулювати визначення функцій законності у трудових відносинах за участю судді та виокремити основні види таких функцій; 3) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все важливо відзначити, що на сьогоднішній день в загальній теорії права немає єдності наукових позицій з приводу того, що саме слід розуміти під поняттям «функції права». Разом із тим, численні позиції українських правознавців зводяться до того, що під функцією права слід розуміти або соціальну мету права, або напрям правового впливу на суспільні відносини, або й те, й інше в сукупності [4, с. 37]. На нашу думку трактування функції права, як соціальної мети права та напрямку правового впливу на суспільні відносини, є абсолютно коректною, так як повністю охоплює внутрішній зміст аналізованого поняття, а також дозволяє в достатній мірі осмислити форму об'єктивного вираження функцій. Це можна пояснити тим, що саме через напрям правового впливу здійснюються завдання права в тій чи іншій галузі права, зокрема і в трудовому праві України. Беручи це

до уваги, можна погодитися із наступним: якщо метод правового регулювання є певним способом впливу на суспільні відносини, то функції права – це центральні напрямки відповідного впливу, які при цьому відображають службове призначення права. Додатково необхідно враховувати й те, що функції права безпосереднім чином визначаються економічною основою (консолідують ресурс, який дозволяє праву знаходити фактичний вияв в тій мірі, в якій це потребується обставинами дійсності) й в них зовні проявляється сутність права [5, с. 29]. Зазначене має найважливіше значення оскільки зв'язок між функціями права та економічною сферою життя суспільства (в якому діє право) є безпосереднім й одним із системоутворюючих факторів, які визначають формування тієї чи іншої функції права. З цієї причини економічно-господарський аспект в належній мірі враховується майже в кожній функції права (ігнорування цього законмірним чином призводитиме до того, що право наділятиметься функціями, які неможливо буде реалізувати в об'єктивній дійсності, що неодмінно підірве авторитет права, віру суспільства в правопорядок).

Враховуючи викладене, можемо дійти думки, що під функціями права слід розуміти певні напрями регулюючого впливу, спрямованого на суспільні відносини в цілому для забезпечення належного правового регулювання (упорядкування) поведінки суб'єктів цих відносин у державі (також в іншому просторі, на який поширює свою дію право) та досягнення заздалегідь визначених цілей і завдань. Іншими словами, функції права являють собою напрями регулятивного впливу, що впливають на людей (суб'єктів права) з метою належної об'єктивації мети права, а також виконання завдань права.

Стосовно функцій трудового права, то з цього приводу слід зазначити, що їх сутність вже була детально розкрита в наукових напрацюваннях українських юристів-трудоваків В. І. Щербини [6, с. 44] та Н. Б. Болотіної [7, с. 37]. Погоджуючись з їх підходами зазначимо, що функції трудового права – це об'єктивно обумовлені та необхідні напрями регулятивного впливу правових норм на поведінку учасників трудових відносин та інших суб'єктів трудового права в процесі їх участі у трудових та суміжних з ними відносинах з метою об'єктивації мети та виконання завдань галузі трудового права, а також формування належного правопорядку у сфері праці.

Критично осмислюючи юридичну природу функцій трудового права, слід констатувати, що ця галузь права характеризується наявністю розгалуженої функціональної бази, що сприяє врегулюванню галузевих суспільних відносин. Значне різноманіття відповідних функцій доз-

воляє зробити аргументований висновок щодо широкої сфери застосування норм трудового законодавства у державі та їх поширення на велику кількість сторін суспільного життя. При цьому трудове право, як вважають вітчизняні вчені [див., напр.: 8, с. 28], виконує наступні функції: 1) регулятивну (полягає в централізованому, а також локальному (враховуючи рівень індивідуальних, колективних трудових договорів [9]) регулюванні трудових відносин відповідно до норм чинного законодавства про працю і зайнятість); 2) соціальну (проявляється у втручанні суб'єкта владних повноважень у трудові відносини шляхом забезпечення прав людини у сфері праці та соціальних гарантій їх реалізації, захисту трудових і соціальних прав у разі їх порушення); 3) захисну (полягає в захисті прав і законних інтересів індивідуальних та колективних суб'єктів трудового права у соціально-трудоій сфері; це означає не лише захист працівників, але й також захист роботодавців від недобросовісних працівників, профспілок тощо); 4) виробничу (виражається в захисті інтересів роботодавців і трудового колективу шляхом забезпечення належного перебігу виробничих відносин, які дозволяють роботодавцю зберігати економічну стабільність, а працівникам – повноцінно реалізувати право на стабільні трудові відносини [10, с. 113]); 5) виховну (спрямована на те, щоб у практичній дійсності працівники виконували свої трудові функції працюючи чесно та сумлінно, своєчасно і точно виконуючи вказівки роботодавця, дбайливо ставлячись до його майна, а також до майна клієнтів, своїх колег тощо).

Враховуючи викладене, можемо дійти висновку, що функції законності в трудових відносинах є окремим виявом функцій трудового права, а тому законність у цих відносинах виконує, як окремі загальні, так і певні спеціальні функції. Приймаючи до уваги особливості трудово-правового статусу суддів, а також специфіку трудових відносин за участю судді, доходимо думки, що основними функціями законності в таких відносинах є наступні напрями регулятивного впливу на трудові відносини за участю судді:

1. Регулятивна функція законності у трудових відносинах за участю судді. Ця функція трудового права України дозволяє цілісно орієнтувати всіх учасників трудових відносин за участю судді на вчинення законних і юридично значущих дій, не втручаючись в діяльність судової влади (конкретного суду), а також не допускаючи заподіяння такими актами (діями, бездіяльністю, рішеннями) шкоди для дії гарантій самостійності та незалежності роботи судді. Отже, якщо регулятивна функція права визначає напрями впливу правового припису на поведінку суб'єктів суспільних відносин, що мають правове

значення, то регулятивна функція законності трудових відносин за участю судді визначає конкретний обсяг, а також зміст дій (бездіяльності) учасників таких правовідносин (в питаннях формування та реалізації юридичних приписів).

2. Функція забезпечення верховенства правового закону, як функція законності у трудових відносинах за участю судді. Процес нормотворчої діяльності в сучасній правовій, демократичній та соціальній державі має бути цілком узгоджено із засадами права, й слідування даним принципам не повинно вичерпуватися лише нормотворчістю, оскільки вимоги відповідних правових засад також зберігаються в процесі реалізації юридичних приписів, узгоджених із принципами права. Ця обставина має суттєве значення, оскільки, створення будь-яких законодавчих або ж підзаконних норм, які не узгоджені з правом і при цьому регулюють питання праці суддів, не мають правової цінності, а тому не можуть застосовуватися з метою уникнення зниження соціальної безпеки суддів, з метою недопущення нівелювання гарантій незалежної та самостійної праці суддів тощо. Таким чином, у разі розбіжності між законом (підзаконним актом) і Конституцією України, а також між законом і підзаконним актом законність у трудових відносинах за участю суддів вимагає, щоб застосовувалася виключно норма Конституції і закону, який у відповідній частині є конституційною [див., напр.: 11, с. 14].

3. Функція глибинної правової соціалізації людини, як функція законності у трудових відносинах за участю судді. Законності в трудових відносинах за участю судді притаманна вказана функція, що впливає, як на суддю, так і на посадових осіб органів публічної влади, котрі виконують ті чи інші повноваження роботодавця щодо суддів. Якщо процес правової соціалізації в цілому, будучи надзвичайно широким за змістом і різноманітністю форм соціально-правовим процесом, здійснюється шляхом різного впливу на свідомість людей, то сутність глибинної правової соціалізації передбачає, що належною мірою в правовому контексті усвідомлені особи все більше максимізують свою правову усвідомленість в рамках такого делікатного питання, як відправлення правосуддя в державі, від якого залежить рівень забезпечення прав людини, а також подальший розвиток держави крізь парадигму людиноцентризму. Таким чином, законність у трудових відносинах за участю судді передбачає формування певного рівня розвитку правової особистості суб'єкта трудового права, свідомості (зокрема, правосвідомості) якої властивий деякий набір рис, що дозволяють забезпечити правопорядок не лише в цих трудових правовідносинах, а й у сфері правосуддя у цілому.

4. Функція гуманізації суспільних відносин, як функція законності у трудових відносинах за участю судді. Як відомо, в соціальних державах гуманістичний характер трудового права «виводиться у ціннісний абсолют» [12, с. 278], який знаходить свій вияв у трудових відносинах, а також в правопорядку, в межах якого виникають, тривають та припиняються трудові відносини за участю судді. Окреслена функція дозволяє розуміти суддю в якості людини, якій властиві людські права, а також ризики опинитись в соціально уразливому стані. Саме тому, службово-трудова завдання судді, хоча й визнаються в якості завдань, що мають надзвичайне соціально-правове значення, утім, значимість цих завдань не розглядається в трудових відносинах в якості аргументу, що припускає можливість неправомірної трудової експлуатації судді, можливості зниження рівня соціальної безпеки судді для «стимулювання» правомірної поведінки в процесуальній та позапроцесуальній площині його діяльності.

5. Виховна функція законності у трудових відносинах за участю судді. Хоча ця функція не є суто галузевою функцією, адже є загальноправовою функцією [13, с. 101], слід констатувати, що вона є однією з найважливіших функцій законності. Вказане обумовлено тим фактом, що суб'єкт трудового права або свідомо погоджує свою поведінку з визначеними у праві зразками, або вчиняє зовні правомірні дії, що не спираються на внутрішню мотивацію, або ж взагалі відхиляється від пропонованого нормою права варіанта поведінки [14, с. 12]. За таких обставин суб'єкт владних повноважень, який виконує (щодо суддів) ті чи інші функції роботодавця, в межах компетенції: 1) сприяє формуванню внутрішньої мотивації до неухильного дотримання вимог законності шляхом підвищення рівня правової культури та правосвідомості судді, подолання правових явищ деструктивного характеру (в рамках таких процесів відповідний вплив здійснюється також й щодо інших суб'єктів, які виконують повноваження роботодавця щодо судді); 2) реалізує заходи юридичної відповідальності, об'єктивація яких демонструє дієвість принципу невідворотності юридичної відповідальності, а також потребу дотримання вимог законності.

6. Захисна функція законності у трудових відносинах за участю судді. Ця функція також є загальноправовою, утім є невід'ємною функцією законності в трудових відносинах за участю суддів, сприяючи захисту:

1) трудових і соціальних прав суддів, що є «обумовленими людською природою, передбаченими законодавством і гарантованими державою можливостями судді задовольняти свої законні інте-

реси у сфері праці та в соціальній сфері загалом як працівника з особливим статусом» [15, с. 71]. Права судді (основні, що належать усім працівникам; спеціальні, передбачені трудовим спеціальним статусом судді [3, с. 425]) можуть порушуватись, ставлячи під сумнів соціально-правове значення трудової діяльності суддів, результати його праці (у процесуальній та позапроцесуальній площині), а відтак важливою вимогою законності є покладання на суб'єктів владних повноважень (які виконують функції роботодавця щодо судді) обов'язку захищати права суддів. При цьому їх діяльність повинна вписуватись у рамки захисту прав та інтересів учасників трудових відносин;

2) законних інтересів суспільства в сфері службово-трудової діяльності суддів.

Висновки. Підсумовуючи викладене зазначимо, що функції законності у трудових відносинах за участю судді у своїх юридичних властивостях визначаються концептуальною сутністю функцій права, трудового права, а також функціями трудових відносин загалом. Вказане дає підстави стверджувати, що *функціями законності в трудових відносинах за участю судді є основні загальні напрями регулятивного впливу законності на трудові відносини за участю судді, що виражають сутність і соціальне призначення законності як особливого суспільно-правового режиму й реалізуються уповноваженими суб'єктами діяльності у сфері праці та зайнятості для досягнення мети та виконання комплексу завдань законності в трудових відносинах за участю вказаного працівника. Комплекс функцій законності (зокрема, регулятивна, виховна, захисна функція, а також функції забезпечення верховенства правового закону, глибинної правової соціалізації людини у сфері праці, гуманізації суспільних відносин) дозволяють упорядкувати (нормативно-правове забезпечення об'єктивізації статусу; створення режиму дисциплінованої об'єктивізації статусу) обставини дійсності та дії (бездіяльність) учасників трудових правовідносин, результатом чого є те, що суддя може у відповідності до норм законодавства реалізувати свій трудовий потенціал, а роботодавець – задовольнити таку реалізацію трудового потенціалу (сприяючи таким чином об'єктивізації функцій держави у сфері правосуддя), оцінюючи її на предмет відповідності вимог законності та застосовуючи до судді заходи юридичної відповідальності, коли наявні підстави для цього.*

Література

1. Карпушова О. В. Фінансове та організаційне забезпечення суддів як проблема ефективної роботи суддів в Україні. *Соціальне право*. 2018. № 1. С. 248–256.

2. Пузанова В. В. Забезпечення психічного здоров'я суддів з метою поліпшення якості здійснення правосуддя. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 23–30 квітня 2018 р.). Хмельницький : ХУУП, 2018. С. 94–97. doi:10.5281/zenodo.1233009.

3. Іншин М. І. Забезпечення трудових прав суддів як передумова їх соціальної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). С. 422–429. doi: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.51.

4. Щербина В. І. Поняття функцій трудового права в умовах ринкових відносин. *Трудове право України*. 2006. № 1. С. 37–43.

5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

6. Щербина В. І. Функції трудового права і модернізація законодавства про працю. *Соціальне право України*. 2013. № 1. С. 44–52.

7. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник. Київ : Знання, 2008. 860 с.

8. Панасюк О. Т. Про деякі аспекти вчення про функції в теорії трудового права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки*. 2004. Вип. 56. С. 28–30.

9. Сіроха Д. І. Локальне регулювання як складова правового регулювання трудових та безпосередньо пов'язаних з ними відносин. *Соціальне право*. 2019. № 2. С. 87–92.

10. Черкунов О. В. Сутність виробничої функції трудового права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 111–114.

11. Оніщенко Н. М. Принцип законності: наукові реалії сьогодення. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 3–18.

12. Пузанова В. В. Вияв гуманізму у випадках припинення трудових правовідносин. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 18 квітня 2019 р.). Житомир : ЖНАЕУ, 2019. С. 278–280.

13. Скрипнюк О. В. Європейський вибір України: проблеми реалізації принципу законності. *Право України*. 2009. № 1. С. 97–101.

14. Калінін М. В. Джерела конфлікту в формуванні правової культури особи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2013. Вип. 2. С. 3–13.

15. Ковалюмнус Е. Л. Актуальні проблеми функціонування правового механізму захисту трудових і соціальних прав суддів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6, Т. 1. С. 70–74. doi:10.32844/2618-1258.2020.6-1.13.

Анотація

Дашутін І. В. Функції законності у трудових відносинах за участю судді. – Стаття.

Стаття присвячена з'ясуванню сутнісного змісту та видам функцій законності у трудових відносинах за участю судді в Україні. Встановлюється, що юридичний зміст функцій законності у трудових відносинах за участю судді визначаються концептуальною сутністю функцій права, трудового права, а також функціями трудових відносин загалом. Автором доводиться, що під досліджуваними функціями слід розуміти основні загальні та спеціальні напрями регулятивного впливу законності на трудові відносини за участю судді, що виражають сутність і соціальне призна-

чення законності як особливого суспільно-правового режиму й реалізуються уповноваженими суб'єктами. Об'єктивація функцій законності у трудових відносинах за участю судді обумовлює фактичне досягнення мети та виконання комплексу завдань законності у таких трудових відносинах. Саме тому, на сьогоднішній день законність у трудових відносинах за участю судді виконує комплекс різноманітних завдань, серед яких основними є: регулятивна, виховна, захисна функція, а також функції забезпечення верховенства правового закону, глибинної правової соціалізації людини у сфері праці, гуманізації суспільних відносин. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження. Додатково у висновках до статті автором констатується, що основні функції законності в цілому дозволяють упорядкувати (за рахунок нормативно-правового забезпечення об'єктивації правового статусу; створення режиму дисциплінованої реалізації правового статусу) обставини дійсності та дії (бездіяльність) учасників трудових правовідносин. Закономірним (очікуваним) результатом об'єктивації таких функцій законності є те, що суддя набуває можливості у відповідності до норм законодавства реалізувати свій трудовий потенціал, а «роботодавець» – задовольнити таку реалізацію трудового потенціалу судді (сприяючи відповідним чином об'єктивації функцій держави у сфері правосуддя, а також соціальної функції держави у цілому), оцінюючи її на предмет відповідності вимог законності та застосовуючи до судді заходи юридичної відповідальності, коли наявні підстави для цього.

Ключові слова: вимоги законності, законність, спеціальний трудовий статус, суддя, трудове право, трудові відносини, функції.

Summary

Dashutin I. V. The functions of legality in labor relations involving a judge. – Article.

This article is dedicated to delineating the primary characteristics and types of functions of legality in labor relations involving a judge. It establishes that

the conceptual essence of the functions of law, labor law, and labor relations in general, shapes the legal content of the functions of legality in such labor relations. The author posits that the functions of legality discussed in the article should be perceived as both general and specific directions of the regulatory impact of legality on labor relations involving a judge. These regulatory influences encapsulate the essence and social purpose of legality as a unique social and legal regime, enacted by authorized entities. The manifestation of legality functions in labor relations with a judge is instrumental in achieving the intended goal and completing a set of tasks associated with legality in these relations. Consequently, legality in labor relations with a judge fulfills various functions, the most significant being regulatory, educational, and protective functions, alongside ensuring the rule of law, facilitating deep legal socialization in the labor field, and humanizing public relations. The article concludes by summarizing the findings of the study. Additionally, in the article's conclusions, the author asserts that the primary functions of legality, in general, facilitate the organization of real-world circumstances and the actions (as well as inactions) of participants in labor relations. This organization primarily occurs through regulatory support for the objectification of legal status and the establishment of a legal regime for disciplined implementation of a judge's legal status in labor. The logical (expected) outcome of such objectification of legality functions is that the judge gains a tangible opportunity, in accordance with legislative norms, to realize their labor legal potential. Concurrently, the 'employer' is enabled to fulfill this realization of the judge's labor legal potential, contributing to the objectification of the state's functions in the realm of justice and the actual manifestation of the state's social function as a whole. This involves evaluating such realization for legal compliance and applying legal responsibility measures to the judge when warranted.

Key words: functions, judge, labor law, labor relations, legality, requirements of legality, special labor law status.